

O'ZBEKISTONDA PROFESSIONAL MUSIQA SAN'ATINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHI

Xojanazarov Beknazar

QMU San'atshunoslik fakulteti 4-kurs talabasi.

Niyazbek Askarov

QMU Vokal va cholg'u ijrochiligi kafedrasida katta o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23625102>

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekistonda professional musiqa san'atining shakllanishi va rivojlanish jarayonlari tahlil qilinadi. O'zbek xalqining qadimiy musiqa an'analari, maqom san'ati, xalq ijrochiligi hamda XX asr boshlarida professional musiqa ta'limi va kompozitorlik ijodining shakllanishi masalalari yoritiladi. Shuningdek, milliy musiqa an'analari bilan Yevropa musiqa tajribasining o'zaro ta'siri, opera, simfonik, kamer va xor musiqasi janrlarining rivojlanishi hamda zamonaviy professional musiqa san'atining asosiy yo'nalishlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: professional musiqa, o'zbek musiqa san'ati, xalq musiqasi, maqom, kompozitorlik, musiqa ta'limi, opera, simfonik musiqa, milliy musiqa, ijrochilik.

Kirish

O'zbek musiqa san'ati ko'p asrlik tarixga ega bo'lib, uning shakllanishida xalq ijodiyoti, mumtoz musiqa, maqom san'ati va an'anaviy ijrochilik muhim o'rin tutadi. O'zbek xalqining musiqiy merosi asrlar davomida avlodlardan avlodga og'zaki an'ana asosida yetkazilib kelgan. Bu jarayonda xalq qo'shiqlari, cholg'u kuylari, dostonlar va maqomlar alohida ahamiyat kasb etgan.

Professional musiqa san'atining shakllanishi esa an'anaviy musiqa tajribasining yangi tarixiy sharoitda rivojlanishi, maxsus musiqa ta'limi va professional ijrochilik tizimining vujudga kelishi bilan bog'liq. XX asr davomida O'zbekistonda musiqa maktablari, bilim yurtlari va oliy ta'lim muassasalarining tashkil etilishi professional musiqachilarni tayyorlash uchun muhim zamin yaratdi. O'zbekistonda professional musiqa san'atining rivojlanishini o'rganish milliy musiqa merosining zamonaviy musiqa madaniyatiga ta'sirini anglash, kompozitorlik va ijrochilik maktablarining shakllanish jarayonlarini tadqiq etish nuqtayi nazaridan muhimdir. O'zbek xalq musiqasi merosi — professional musiqa san'atining asosiy manbalaridan biri.

O'zbekistonda professional musiqa san'atining shakllanishi xalq musiqa ijodiyotidan ajralgan holda kechmagan. Xalq kuy-qo'shiqlari, maqomlar, dostonlar va an'anaviy cholg'u ijrochiligi professional musiqa taraqqiyoti uchun muhim manba vazifasini bajargan. Ayniqsa, maqom san'ati o'zbek mumtoz musiqasining eng yuksak namunalari qatorida turadi.

Shashmaqom, Xorazm maqomlari va Farg'ona-Toshkent maqom yo'llari o'zining murakkab ohang tizimi, shakliy tuzilishi va ijrochilik an'analari bilan ajralib turadi. Maqomlarni ijro etish uchun katta musiqiy tayyorgarlik, kuchli xotira, rivojlangan eshitish qobiliyati va ustozdan o'rganilgan ijro tajribasi talab etilgan. Shu jihatdan maqom san'ati professional ijrochilik an'alarining shakllanishida muhim asos bo'lib xizmat qilgan. Xalq musiqasining boy ohang va ritmik xususiyatlari keyinchalik o'zbek kompozitorlari ijodida ham keng qo'llanildi.

Milliy kuylarning melodik tuzilishi, ritmik usullari va lad xususiyatlari professional kompozitorlik ijodining o'ziga xosligini belgilovchi omillardan biriga aylandi. XX asr boshlarida professional musiqa san'atining shakllanishi O'zbekistonda professional musiqa san'atining yangi bosqichi XX asr boshlarida kuzatila boshladi. Bu davrda an'anaviy musiqa bilan bir qatorda nota yozuvi, Yevropa musiqa nazariyasi va professional musiqa ta'limining kirib kelishi musiqa madaniyatida yangi jarayonlarni yuzaga keltirdi.

Musiqa ta'limining yo'lga qo'yilishi natijasida musiqachilarni tizimli ravishda tayyorlash imkoniyati paydo bo'ldi. Nota savodini o'rganish, musiqa nazariyasi, solfedjio, cholg'u ijrochiligi va boshqa fanlarning o'qitilishi professional ijrochilik va kompozitorlik faoliyatining rivojlanishiga zamin yaratdi. Mazkur davrda o'zbek milliy musiqasi Yevropa musiqa an'analari bilan faol aloqaga kirisha boshladi. Natijada milliy kuy va ohanglardan foydalanib, yangi shakl va janrlarda asarlar yaratish imkoniyati kengaydi. Bu jarayon o'zbek professional musiqa san'atida opera, balet, simfonik musiqa, kamer musiqa va xor ijodining shakllanishiga olib kelgan muhim omillardan biri bo'ldi. O'zbek kompozitorlik maktabining shakllanishi Professional musiqa san'atining rivojlanishida kompozitorlik maktabining shakllanishi alohida ahamiyatga ega. O'zbek kompozitorlari milliy musiqa merosi va Yevropa kompozitorlik tajribasini uyg'unlashtirish orqali yangi musiqiy asarlar yaratishga intildilar.

Kompozitorlik ijodida xalq kuylaridan foydalanish ikki xil ko'rinishda namoyon bo'ldi.

Bir tomondan, mavjud xalq kuylarini qayta ishlash va professional nota shakliga keltirish amalga oshirilgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, xalq musiqasi ohanglari asosida yangi original asarlar yaratildi. O'zbek professional kompozitorlik maktabining rivojlanishida Mutal Burhonov, Muxtor Ashrafiy, Tolibjon Sodiqov, Sulaymon Yudakov kabi ijodkorlarning faoliyati muhim o'rin egallaydi. Ularning ijodida milliy musiqa xususiyatlari professional kompozitorlik usullari bilan uyg'unlashgan. Keyingi davrlarda kompozitorlik san'ati yanada rivojlanib, turli janr va shakllarda asarlar yaratildi. O'zbek kompozitorlari opera, balet, simfonik poema, syuita, kontsert, kamera va vokal-cholg'u janrlarida samarali ijod qildilar. Opera va simfonik musiqa san'atining rivojlanishi Professional musiqa san'atining muhim yo'nalishlaridan biri opera janridir. O'zbekistonda opera san'atining shakllanishi milliy musiqa an'analari va Yevropa opera janri tajribasining o'zaro ta'siri asosida kechdi. Opera janrida milliy tarix, xalq qahramonlari, mumtoz adabiyot namunalari va xalq hayotiga oid mavzulardan foydalanildi. Bu esa professional musiqaning milliy mazmun bilan boyishiga imkon berdi. Simfonik musiqa ham O'zbekistonda professional kompozitorlik san'atining rivojlanishida muhim yo'nalishga aylandi. Simfonik asarlarda o'zbek xalq kuylarining ohang xususiyatlari, milliy ritmlar va an'anaviy musiqiy tafakkur elementlari yangi badiiy shakllarda namoyon bo'ldi.

Milliy musiqa materialining simfonik janr imkoniyatlari bilan uyg'unlashuvi o'zbek professional musiqasining o'ziga xos xususiyatlarini shakllantirdi. Musiqa ta'limining professional san'at rivojida o'rni Professional musiqa san'atining rivojlanishini musiqa ta'limi tizimidan alohida tasavvur qilib bo'lmaydi. Musiqa maktablari, san'at maktablari, ixtisoslashtirilgan musiqa ta'lim muassasalari va oliy ta'lim tashkilotlarida mutaxassislarining tayyorlanishi professional san'atning uzluksiz rivojlanishini ta'minlab kelmoqda.

Musiqqa ta'limida cholg'u ijrochiligi, vokal san'ati, kompozitsiya, dirijyorlik, musiqqa nazariyasi va musiqqa tarixi kabi yo'nalishlarning rivojlanishi natijasida turli sohalarida faoliyat yurituvchi mutaxassislar shakllandi. Ayniqsa, milliy cholg'ular bo'yicha mutaxassislar tayyorlash o'zbek musiqqa merosini saqlash va rivojlantirishda katta ahamiyatga ega.

Dutor, tanbur, rubob, g'ijjak, nay va boshqa cholg'ular bo'yicha professional ijrochilar tayyorlanishi milliy ijrochilik maktablarining davomiyligini ta'minlamoqda. Shuningdek, oliy musiqqa ta'limi tizimida ilmiy tadqiqotlarning olib borilishi o'zbek musiqqa tarixi, nazariyasi, folklori, maqom san'ati va ijrochilik an'alarini chuqur o'rganishga imkon yaratmoqda.

Mustaqillik davrida professional musiqqa san'ati O'zbekiston mustaqillikka erishgach, milliy musiqqa merosini qayta o'rganish va uning rivojlanishiga katta e'tibor qaratildi. Xalq musiqqa ijodiyoti, maqom san'ati, an'anaviy ijrochilik va milliy cholg'ularni asrab-avaylash masalalari yanada dolzarb bo'ldi. Mustaqillik davrida kompozitorlar ijodida milliy tarix, ma'naviy qadriyatlar va zamonaviy hayot mavzulari kengroq aks eta boshladi.

Professional musiqqa san'ati an'anaviy merosni saqlagan holda yangi ijodiy izlanishlar bilan boyib bordi. Maqom san'atini o'rganish, yosh ijrochilarni tayyorlash, milliy musiqqa festivallari va tanlovlarini tashkil etish professional musiqqa madaniyatining rivojiga xizmat qilmoqda. Bugungi kunda zamonaviy texnologiyalar ham musiqqa san'atining rivojlanishiga ta'sir ko'rsatmoqda.

Audio va video yozuvlar, raqamli ta'lim resurslari, onlayn platformalar hamda zamonaviy ovoz yozish texnologiyalari ijodkorlar va ijrochilar uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda.

Xulosa

O'zbekistonda professional musiqqa san'atining shakllanishi uzoq tarixiy va madaniy jarayonlar bilan bog'liq bo'lib, uning asosida xalq musiqqa ijodiyoti, maqom san'ati va an'anaviy ijrochilik tajribasi yotadi. XX asrda musiqqa ta'limining rivojlanishi, nota yozuvining keng qo'llanilishi va kompozitorlik maktabining shakllanishi professional musiqqa san'atining yangi bosqichga ko'tarilishiga olib keldi.

Opera, simfonik, kamer, xor va boshqa professional musiqqa janrlarining rivojlanishi o'zbek musiqqa madaniyatining janriy imkoniyatlarini kengaytirdi. Shu bilan birga, milliy musiqqa ohanglari va an'anaviy ijrochilik xususiyatlarining yangi janrlarda qo'llanishi o'zbek professional musiqqasining o'ziga xosligini belgilab berdi.

Hozirgi bosqichda professional musiqqa san'atining asosiy vazifalaridan biri milliy musiqqa merosini chuqur o'rganish va uni zamonaviy ijodiy jarayon bilan uyg'unlashtirishdan iborat.

Buning uchun musiqqa ta'limi, ilmiy tadqiqotlar, ijrochilik amaliyoti va zamonaviy texnologiyalardan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Demak, O'zbekistonda professional musiqqa san'ati milliy an'alar va zamonaviy ijodiy izlanishlarning uzviy birligi asosida shakllangan va bugungi kunda ham rivojlanishda davom etmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Fitrat A. O'zbek klassik musiqasi va uning tarixi. – Toshkent.
2. Rajabov I. Maqomlar masalasiga doir. – Toshkent: O'zdamnashr.

3. Yunusov R. O'zbek xalq musiqa ijodi. – Toshkent.
4. Karomatov F. O'zbek xalq musiqasi. – Toshkent.
5. Ibrohimov O. Maqom asoslari. – Toshkent.
6. O'zbekiston musiqa madaniyati tarixi bo'yicha ilmiy tadqiqotlar va o'quv qo'llanmalar